

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 18^{ΗΣ} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1948

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΙΑΡΥΣΙΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΔΡΑΣ

Ἀποφασίζεται κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 22 τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἡ ἴδρυσις μιᾶς τακτικῆς ἔδρας τῶν Γεωργικῶν Ἐπιστημῶν.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ.— Ἄρχεῖον Κωνσταντίνου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμου¹, ὑπὸ
Δ. Σ. Μπαλάγου.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων (1780-1857) ἦτο, ὡς γνωστόν, εἷς τῶν περιφανεστέρων, λογιωτέρων καὶ πολυγραφωτέρων Ἑλλήνων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ υἱός του, ὁ ἰατροφιλόσοφος Σοφοκλῆς Οἰκονόμος (1809-1877), ὅστις οὐ μόνον ἐξέδωκεν ἱκανὰ συγγράμματα τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καὶ συνέγραψεν ἰδίας αὐτοῦ μελέτας, ἐπιθυμῶν νὰ ἐκδώσῃ εἰς τόμον τὴν πλουσιωτάτην ἀλληλογραφίαν τοῦ πατρὸς του, ἔγραψε πρὸς τὰ πρόσωπα μεθ' ὧν ἐκεῖνος εὕρισκετο εἰς ἀλληλογραφίαν, παρακαλῶν νὰ τῷ ἀποστείλουν τὰ πρωτόγραφα ἢ ἀντίγραφα τῶν εἰς χεῖράς των ἐπιστολῶν ἐκείνου καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσεών των. Καὶ ναὶ μὲν δὲν προέλαβε τὴν ἔκδοσιν τούτων, ἀλλ' εὐλαβῶς διετήρησε αὐτὰς ἐν ἀρχείῳ, εἰς τὸ ὁποῖον συμπεριέλαβε καὶ τὰ πρωτόγραφα ἐκδοθεισῶν ἢ καὶ ἀνεκδότων μελετῶν τῷ πατρὸς του, ὡς καὶ ἰδίων του πραγματειῶν.

Βραδύτερον συνέλαβε τὴν ἰδέαν ἐπεκτάσεως τοῦ ἀρχείου διὰ συγκεντρώσεως ἐπισήμων ἐγγράφων, ἐν πρωτογράφῳ ἢ καὶ ἀντιγράφῳ, ὡς καὶ ἐπιστολῶν καὶ μελετῶν

¹ Ἴδε περὶ αὐτῶν ἄρθρα μου ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, III', 759 κ.εξ.

σπουδαίων προσωπικοτήτων τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἤχθη, ὡς εἰκάζω, συνεπεῖχ ἀποράσεως τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῆς παιδείας Χ. Χριστοπούλου (1867) περὶ συστάσεως «παλαιογραφικοῦ καθιδρύματος», δι' ἣν καὶ συγγαίρει αὐτὸν εἰς ἐπιστολάς του ἀπὸ 7 Ἰουν. καὶ 1 Ἰουλ. 1867. Τότε προφανῶς ὁ Σ. Οἰκονόμος κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν σχηματισμοῦ πυρῆνος διὰ τὸ παλαιογραφικὸν καθίδρυμα καὶ ἔκτοτε ἤρχισε νὰ συλλέγη πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζεν ὅτι συνέτεινε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ ἀρχεῖον Κωνσταντίνου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, τὸ ὁποῖον εὐλαβῶς διετήρησεν ὁ ἐλλόγιμος δισέγγονος τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, πρεσβευτῆς κ. Ἀλέξιος Πάλης.

Ἦδη ὁ κ. Ἀλέξιος Πάλης, κατὰ τὸ ἔτος 1935, μοι ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξέτασιν μέρους τοῦ ἀρχείου, ἥτοι 328 ἐπιστολῶν τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων προέβην εἰς δύο ἀνακοινώσεις, κατὰ τὰς δημοσίας συνεδρίας τῆς 25 Ν/βρίου 1935 καὶ 23 Ἰανουαρίου 1936, δημοσιευθείσας εἰς τὰς Πραγματείας τῆς Ἀκαδημίας (τόμ. Ε' 1936, ἀρ. 1). Ἐπίσης βραδύτερον ὁ κ. Πάλης μοι ἔδωκεν πρὸς μελέτην 4 ἀνεκδότους ἐπιστολάς τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, ἀναφερομένας εἰς τὴν μέριμνάν του ὑπὲρ τῶν ὄρφανοπαίδων, τὰς ὁποίας καὶ ἀνεκοίνωσα κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 16 Ν/βρίου 1944 (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας 1944, τόμ. 19, σ. 314-318). Ἐκ τῶν 4 τούτων ἐπιστολῶν ὁ κ. Πάλης εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ δωρήσῃ τὰς 3 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου καὶ φυλάσσονται. Ἐπίσης ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν σπουδαιότατον ἰδιόγραφον λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐκπονηθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους ἀπὸ τοῦ Α. μέχρι τοῦ Ρ. Ἦδη ὁ κ. Πάλης μοι ἐνεπιστεύθη πρὸς μελέτην τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου, περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ὁποίου προβαίνω εἰς συνοπτικὴν ἔκθεσιν.

I. ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

α'. Ἐπιστολαὶ Κ. Οἰκονόμου πρὸς διαφόρους.

Ἐκτὸς τῶν 328 ἐπιστολῶν τοῦ Κ. Οἰκονόμου, περὶ ὧν ἀνωτέρω, περισώθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον πολλαὶ ἄλλαι, ἰδιόγραφοι κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς διαφόρους διακεκριμένους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων 62 ἀπευθύνονται πρὸς τὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλην τοῦ γένους σχολὴν καὶ συγγραφέα Κωνσταντίνου Εὐθυβούλῃν, γραφεῖσαι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1843 καὶ 1855. 38 ἐπιστολαὶ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐν Ρωσίᾳ διαβιῶντα λόγιον Κωνσταντίνου Παπαδόπουλον Ὀλύμπιον, γραφεῖσαι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1824 καὶ 1833. Αἱ κατὰ τὸ πλεῖστον ἰδιόγραφοι αὗται ἐπιστολαὶ ἀναφέρονται ἰδίως εἰς τὰ σύγχρονα τότε ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ ζητήματα, καὶ μάλιστα τὸ ἐπίμαχον ζήτημα περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δι' ὃ, ὡς γνωστόν, ζωηροτάτη

διεξήγετο πολεμική μεταξύ τοῦ Κωνσταντίνου Οικονόμου καὶ τοῦ σοφωτάτου ἀντιπάλου του Θεοκλήτου Φαρμακίδου.

Εἰς τινὰς τῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὸν ἐν Μόσχᾳ διατρίβοντα λόγιον Κ. Παπαδόπουλον Ὀλύμπιον περιέχονται εἰδήσεις τινὲς περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἐπληροφορεῖτο ταύτας ὁ ἐν Πετρούπολει διαμένων Οικονόμος. Τοιουτοτρόπως εἰς ἐπιστολήν του ἀπὸ 14 Ἰανουαρ. 1824 γράφει: «Τὴν ἄλωσιν τῆς Πάτρας τὴν γράφουσι καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ὀδησσόν' εἶθε νὰ ἀληθεύῃ ὡσαύτως καὶ τοῦ Μεθωνοκορώνου ἢ ἄλωσις. Ἔχω δὲ καὶ γνησιωτάτην περιγραφὴν τῆς γενομένης ναυμαχίας κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, τὴν ὁποίαν σὲ στέλλω νὰ θαυμάσῃς πῶς ὀλίγα πλοῖα ἀντεστάθησαν εἰς στόλον βαρβαρικόν' ἀνάγκασέ την καὶ εἰς τοὺς φίλους, χωρὶς τὰ σχόλια, καὶ φέρε τὴν ὀπίσω. Γέγονε φίλε μου αἶρεται ὁ ἀσεβής, ἀνατέλλει δὲ ἡ δόξα Κυρίου πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ φωτισμὸν τῶν ἐθνῶν».

Εἰς ἄλλην ἐπιστολήν του, τῆς 18 Ἀπριλ. 1824, ἐκ Πετρούπολεως, γράφει: «Νέα βέβαια περὶ τῆς πατρίδος δὲν ἔχω νὰ σε ἀναγγείλω. Ἐκ Κορφῶν γράμμα ἀναγγέλλει ὡς βέβαιον τὴν ἄλωσιν τῆς Καρύστου, τῆς Κορώνης καὶ τῆς Ἄρτης, καὶ τὴν στενὴν πολιορκίαν τῆς Πρεβέζης ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος». Ἀλλὰ καὶ κοινοικῆς καὶ ἰδιωτικῆς φύσεως ζήτηματα ἐκτίθενται εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας¹.

Ἐκ τῶν λοιπῶν, πλείστων τὸν ἀριθμὸν, ἐπιστολῶν τοῦ Κ. Οικονόμου πρὸς διαφόρους, ἀναφέρομεν πρωτόγραφα ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς μεγαλεμπόρους Ὀδησοῦ ἀδελφοῦς Κουμπάρη καὶ τὸν μεγαλέμπορον Ὀδησοῦ Ἡλίαν Μάνεσην (1822), δι' ὧν ἀνακοινῶσι εἰς αὐτοὺς τὴν δι' ὑψηλῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπιταγῆς σύστασιν κομιτάτου πρὸς συλλογὴν συνεισφορῶν διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὁμογενῶν Χίων, Κασσανδρινῶν, Κυδωνιατῶν κ. ἄ., παρακαλεῖ δὲ ὅπως οὗτοι κοινοποιήσουν τὴν εἶδησιν «πρὸς ὅλους τοὺς ἐν Ρωσσίᾳ οἰκοῦντας μεγαλεμπόρους». Γράφων πρὸς Χίου Πλάτωνα, (1817) συγχαίρει δι' ἐκλογὴν του, διότι εἶναι «καὶ ἔργων πρακτῆρ καὶ μύθων ρητῆρ». Γράφων πρὸς Καποδίστριαν εἰς 4 ἐπιστολάς (1827-28) τὸν συγχαίρει δι' ἄφιξιν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἀναφέρει περὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος χρηματικῶν εἰσφορῶν καὶ περὶ τῆς κληρονομίας Ζωσιμᾶ. Γράφων πρὸς Εἰρηναῖον Θήρσιον (1814) «φιλολόγων ὄχ' ἄριστον», τὸν εὐχαριστεῖ, «ὡς καὶ τὸ σοφώτατον τῆς βουαρικῆς ἀκα-

¹ Χάριν περιεργείας ἀναφέρω περικοπὴν ἐπιστολῆς ἀπὸ 10/22 Ὀκτωβρ. 1832 ἐκ Βιέννης, ἐν ᾗ ὁ Οικονόμος ζητεῖ παρὰ τοῦ Ὀλύμπιου νὰ τοῦ γράψῃ «τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον κατασκευάζεις τὴν μαγιὰν τοῦ γιουρτιοῦ, πλύνων εἰς τὸ γάλα τὸ ἀργυροῦν νόμισμα' πόσον τὸ γάλα καὶ μέχρι πόσον ἢ πλύσις ἢ τριβὴ τοῦ νομίσματος; τί πρακτέον μετὰ τὴν τριβὴν; καὶ ἂν τὸ πρῶτον οὔτω πηγὴν γάλα καὶ πόσον ἐξ αὐτοῦ μέρος πόσου ἄλλου γάλακτος γιουρτι δύναται νὰ πύξῃ. Ταύτην τὴν μέθοδον δὲν γνωρίζουσιν ἐδῶ' τὴν ἐπιθυμοῦσι δὲ πολὺ τὰ φιλογιάουρτα παιδιὰ». Εἰς ἐπιστολήν του ἀπὸ 12/14 Αὐγ. 1833 ἀπορεῖ ὁ Οικονόμος πῶς ὁ Ὀλύμπιος προκρίνει τῶν Ἀθηνῶν τὴν Κόρινθον ὡς πρωτεύουσιν.

δημίας συνέδριον» διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἐν Βαυαρίᾳ σπουδάζοντας Ἑλληνας «εὐργεσίας».

Ἐπίσης περιεσώθησαν πλεῖσται, ἐν πρωτογράφῳ ἢ ἀντιγράφῳ, ἐπιστολαὶ τοῦ Κ. Οἰκονόμου πρὸς διαφόρους ἐπιφανεῖς συγχρόνους του, ὡς τὸν Ἰω. Κοκκῶνην (13 ἐπιστολαί), Μιχαὴλ Σχινᾶν, Πέτρον Ὀμηρίδην Σκυλίτζην, Σκαρλάτον Βυζάντιον, Ἰάκωβον Ἀργυρόπουλον, Ἰωάννην Παπαρρηγόπουλον, Σπ. Δεστούνην, Μιχ. Μαῦρον, Κ. Βαρδαλάχον, Ἰω. Γεδεών, Ἰω. Σακελλίωνα, Ἰω. Νικολαΐδην Λεβαδέα, Ἰω. Οἰκονομίδην, Ζ. Ζαχάροβ κ. ἄ. Τινὲς τῶν ἐπιστολῶν τούτων δὲν περιεσώθησαν πλήρεις.

Ἀξιόλογοι εἶναι καὶ αἱ ἰδιωτικῆς φύσεως ἐπιστολαὶ του πρὸς τὰ τέκνα του, καὶ μάλιστα αἱ πρὸς αὐτὰ παραμυθητικαὶ ἐπιστολαὶ του διὰ τὸν ἐντὸς πενθημέρου ἐπισυμβάντα ἐκ χολέρας ἐν Βιέννῃ (1831) θάνατον τῆς μητρὸς των, τῆς μάμμης των καὶ δύο θεῶν των. Ἐπίσης ἀξιόλογοι εἶναι καὶ αἱ πρὸς τὴν σύζυγον, μητέρα καὶ τὸν θεῖόν του Στέφανον ἐπιστολαὶ του. Γράφων πρὸς τὸν θεῖόν του Στέφανον περιγράφει τελετὴν γενομένην εἰς τὰ πατριαρχεῖα, ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ζ', ἐπὶ τῇ ὀνομασίᾳ του ὡς μεγάλου ἱεροκήρυκος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ περιέχει τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκφωνηθέντα τότε λόγον περὶ ἐκκλησίας.

β'. Ἐπιστολαὶ πρὸς Κ. Οἰκονόμον

Εἰς τὸ ἀρχεῖον περιεσώθησαν πλεῖσται ἐπιστολαὶ ἀπευθυνόμεναι πρὸς Κ. Οἰκονόμον, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: 4 πατριαρχικαὶ ἐπιστολαί, ἐν ἀντιγράφῳ· εἰς μίαν τούτων ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος ζ' (1817) συγχαίρει τὸν Οἰκονόμον διὰ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ζήλόν του· εἰς ἄλλην ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθιμος δ' (1854) ἀναφέρεται εἰς τὸ ζήτημα τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη εἰς β' τόμον σωζομένων ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων Κ. Οἰκονόμου. Εἰς ἄλλην ὁ Ἀντιοχείας Δωρόθεος (1851) τῷ στέλλει τὴν αἰτηθεῖσαν ἐκ τοῦ ρωσικοῦ μετάφρασιν καταλόγου πατριαρχῶν Ἀντιοχείας· καὶ εἰς ἄλλην ὁ αὐτὸς Δωρόθεος (1854) τῷ συνιστᾷ τὸν Γ. Σπάρταλην. 31 ἐπιστολαί, ἐν αὐτογράφῳ, τοῦ πρώην μητροπολίτου Μεσημβρίας καὶ τότε ἀρχιδιδασκάλου τῆς ἐν Ξηροκρήνῃ μεγάλης τοῦ γένους σχολῆς Σαμουήλ, τῶν ἐτῶν 1839-1846, ἀναφέρονται εἰς σύγχρονα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα. Ἐπίσης εἰς σύγχρονα ἐκκλησιαστικὰ, ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλολογικὰ ζητήματα ἀναφέρονται 48, ἐν πρωτογράφῳ, ἐπιστολαὶ τοῦ Κωνστ. Εὐθυβούλη.

Ὁ Ἰούλιος Δαβίδ τὸ 1831 ἐκ Παρισίων, ἐν αὐτογράφῳ ἐπιστολῇ, εὐχαριστεῖ τὸν Οἰκονόμον δι' ἀποστολὴν τοῦ περὶ γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης συγγράμματός του, ὅπερ καὶ εὐμενῶς κρίνει· ἐπάγεται δὲ ὅτι δὲν κατώρθωσε νὰ δημοσιευθῇ εἰς ἐφημερίδα μικρὰ βιβλιοκρισίᾳ του περὶ αὐτοῦ, καθόσον «τὰ πνεύματα τῶν νῦν ἀνθρώπων εἶναι τόσον κυριευμένα ἀπὸ τὰ πολιτικά, ὥστε αἱ καθημερινὰ ἐφημερίδες

δὲν πραγματεύονται παρά ταύτην τὴν ὑπόθεσιν». Σχετικὴ εἶναι ἡ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ Φερμίνου Didot, ἐκ Παρισίων, ἀπὸ 6 Μαΐου 1831, γαλλιστί, ὅστις εὐχαριστῶν διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ἐπάγεται: «Τὸ θέμα περὶ οὗ πραγματεύεσθε εἶναι μεγάλου ἐνδιαφέροντος, καὶ πάντοτε ἐκήρυξα ὅτι ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ ἡ κατηραμένη (maudite) ἐρασμιακὴ προφορὰ καὶ τὰ υἰοθετηθῇ ἡ τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἀναμφιβόλως μᾶς ἔδωκεν, ἰδίως ἀπὸ δεκαετίας, ἀρκετὰς ἀποδείξεις ὅτι εἶναι ὀλοζώντανον (bien vivant)»¹.

Τρεῖς αὐτόγραφοι ἐπιστολαὶ Ζωσιμαδῶν πρὸς Κ. Οἰκονόμον. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν ὁ Ζώης Ζωσιμᾶς (Ἰούλιος 1823 ἐκ Μόσχας) γνωρίζει εἰς αὐτὸν τὴν ἀποστολὴν αἰτηθέντων χειρογράφων τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως, ὡς καὶ αἰτηθέντων βιβλίων· ἄλλην πέμπει ὁ Νικόλαος Ζωσιμᾶς (9 Δεκ. 1827 ἐκ Νιζης), εὐχαριστῶν διὰ συλλυπητήρια ἐπὶ θανάτῳ ἀδελφοῦ του· καὶ ἄλλην ὁ αὐτὸς (29. Ἰουλ. 1829 ἐκ Μόσχας), ἀγγέλλων δωρεὰν τῆς νομισματικῆς του συλλογῆς, ἐν καιρῷ, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ συνδρομὴν δι' ἔκδοσιν ἔργων του.

Τρεῖς ἐπιστολαὶ αὐτόγραφοι Νεοφύτου Βάμβα. Εἰς ἐπιστολὴν του ἐκ Χίου, ἀπὸ 15 Μαρτ. 1819, ζωηρῶς ἐκφράζεται ὁ Βάμβας κατὰ τοῦ γένους τῶν σοφιστῶν, οἵτινες «βλάπτουν τὴν κοινὴν πατρίδα» καὶ συνεχίζει: «τοιούτος σοφιστῆς καὶ ἀπάνθρωπος συκοφάντης ἀκμάζει τώρα εἰς Παρισίους, ὁ Κοδρικᾶς, μὲ λυσοσώδη μανίαν κατατρέχων τὸν φιλήσυχον καὶ σεβάσμιον γέροντα (Κοραῆν)· ἡ ὑπόληψις τῆς ἀρετῆς καὶ παιδείας τοῦ Κοραῆ εἶναι καὶ εἰς Εὐρώπην καὶ εἰς Ἑλλάδα θεμελιωμένη εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ ἀδιάφθορον ἀλήθειαν· ὅθεν ποσῶς δὲν ἔπρεπε νὰ συγχύζεται εἰς τὰς ἀπανθρώπους συκοφαντίας τῶν σοφιστῶν. Ἄλλ' ὡς φαίνεται τὸ ἐθελόκακον ψεῦδος καὶ ἡ διαφθορὰ εἶναι δεινὸν καὶ λυπηρὸν θέαμα εἰς τοὺς εἰλικρινεῖς ζητητὰς τῆς ἀληθείας καὶ πιστοὺς ὀπαδοὺς τῆς λογικῆς των φύσεως». Δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς, ἀπὸ 17 Ἀπριλ. 1819, στέλλει ὁ Βάμβας εἰς τὸν Οἰκονόμον αἰτηθέντα βιβλία· καὶ δι' ἑτέρας ἀπὸ 24 Ἰουλ. 1819 συνιστᾷ «νὰ μὴ ἐξαγριώσετε τὰ ἄλογα θηρία, ἀλλὰ φρονίμως νὰ ἀντιπαλαίσετε, ἢ πρὸς καιρὸν νὰ ὑποχωρήσητε ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας» προσθέτει δ' ὅτι «ἡ συνομοσία τῆς κακίας καὶ ἀμαθείας ὅλους μᾶς ἐλύπησε καὶ μᾶς ἐτάραξεν».

Σώζονται ἐπίσης διάφοροι ἄλλαι ἐπιστολαὶ πρὸς Κ. Οἰκονόμον, ὧν ἱκαναὶ ἀνυπόγραφοι ἢ καὶ ἄνευ ἡμερομηνίας. Μεταξὺ τῶν ἐπιστελλόντων εἶναι ὁ Χίου Πλάτων, ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, ὁ Ἡλίας Τανταλίδης, ὁ Καλλίνικος Καστόρχης, ὁ Νικόλαος Παξιμάδης, ὁ Ἀναστάσιος Γοργόλης, ὁ Ν. Παπαδόπουλος, Σαμουὴλ ὁ Αἰγίνης, ἡ ἱερὰ μονὴ Ζωγράφου, ὁ Π. Μάνεσης, ὁ Ἄλ. Λυκοῦργος, ὁ Βεν. Κραλίδης, ὁ Ζ. Λεμπέσης, ὁ Πανταλέων Βλαστός καὶ ἄλλοι. Ἐπίσης σώζονται ἐπιστολαὶ τῶν τέκνων του, Σοφοκλέους καὶ Ἀνθίας πρὸς αὐτόν, ὡς καὶ τῶν τέκνων του πρὸς ἄλληλα.

¹ Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν κατετέθη ἐν τῷ ἀρχεῖῳ, καὶ παρέμεινε εἰς χεῖρας τοῦ κ. Ἄλ. Πάλη.

γ'. Διάφορα χειρόγραφα Κωνσταντίνου Οικονόμου

Εἰς τὸ ἀρχεῖον σώζονται ἱκανὰ πρωτόγραφα δημοσιευθέντων ἤδη ἔργων τοῦ Κ. Οἰκονόμου. Τοιαῦτα εἶναι: ἡ Τριακονταετηρίς, οἱ ἤδη εἰς τόμον δημοσιευθέντες ὑπέροχοι λόγοι του, σημειώσεις εἰς τὸ περὶ ἐλληνικῆς ἐκκλησίας γαλλικὸν ὑπόμνημα, περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀκολουθία εἰς μνήμην τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου α', Ἀλ. Στούρτζας, τόμος τὰ καθήκοντα τοῖς ἱερεῦσι θεσπίζων, ἐπίκρισις εἰς τὸ περὶ νεοελληνικῆς ἐκκλησίας ὑπόμνημα Ν. Βάμβα, περὶ μάγων, ἡ μετάφρασις τοῦ Γιαφτᾶ κ. ἄ. Ἐξίον ὅπως ἰδίας μνείας, δεικνύον τὴν ἀκαταπόνητον φιλεργίαν τοῦ ἀνδρὸς εἶναι τὸ ἐν πίνακι ὑπὸ τοῦ ἰδίου γραφὲν Συνακτικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, χάριν τῶν μαθητῶν τοῦ γυμνασίου Σμύρνης, ὅπερ βραδύτερον ἐδημοσιεύθη εἰς 40 σελίδας (ἐν Κ. Οἰκονόμου, τὰ σωζόμενα φιλολ. συγγράμματα, σελ. 60 - 101). Ἀλλὰ καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἀνεκδότων μελετῶν τοῦ Κ. Οἰκονόμου περιεσώθησαν, ὡς μελέται θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαί, ποίημα τῆς αὐτοκρατορίας Ἐλισάβετ Ἀλεξιάδι· ἐπιγράμματα (σημειωτέον ὅτι τὸ εἰς τὸ κενοτάφιον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ε' εἰς τὴν Μητρόπολιν ἐπίγραμμα ἐποιήθη ὑπὸ Κ. Οἰκονόμου)· γραμματικὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης (ἡμιτελής)· Ἐξία δ' ὅπως ἰδίας προσοχῆς εἶναι ὑπερπεντήκοντα ἀνεκδοτοὶ ἐκκλησιαστικοὶ λόγοι, ἐμφωνηθέντες ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἰδίως ἐν Σμύρῃ (1813 - 1818), ὡς καὶ παράρτημα περὶ τῆς τῶν ἱεροκλήρων ρητορικῆς, ἄξια νὰ ἐπισπάσουν τὴν προσοχὴν τῆς ἀποστολικῆς διακονίας πρὸς ἔκδοσιν ἴσως.

Ἐπίσης περιεσώθησαν πλεῖστα ἔγγραφα καὶ σημειώσεις τοῦ Κ. Οἰκονόμου σχετικὰ πρὸς τὰ τότε ἐπίμαχα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα· (συνοδικὸς τόμος, περὶ νεοελληνικῆς ἐκκλησίας, κατὰ Θ. Φαρμακίδου, κατὰ Κίγκ, ἀπολογητικὴ διὰ τὴν κατήχησίν του, περὶ ὄρκου, βαπτίσματος, βαπτολογίας, Ζαχαρίου, μεταφράσεως τῶν Ο'). Περιέργον εἶναι χειρόγραφον περιέχον ἀναμιξ ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ σημειώσεις ἐκ γαλλικῆς ἱστορίας τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἐκδοθείσης τὸ 1822 ἐν Παρισίοις. Σχετικὰ δὲ πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Κ. Οἰκονόμου χειρόγραφα εἶναι: Βίος καὶ ἔργα Κ. Οἰκονόμου, μετάφρασις ἐκ τοῦ ρωσικοῦ (Πετρούπολις 1860) καὶ Δράμα κωμικόν, ἧτοι αἰτία καὶ τρόπος τῆς δημεγεσίας πρὸς καταδρομὴν τοῦ Οἰκονόμου (Σμύρνη 1820), καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς δὲν ἐξέφυγεν ἀπὸ τὰ βέλη οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτῶν καὶ μοχθηρῶν ἀνθρωπαρίων, ἅτινα κατεγίνωσκον τοῦ ἄγαν συντηρητικοῦ τούτου ἀνδρὸς κακοδοξίαν!

δ'. Ἀλληλογραφία καὶ χειρόγραφα Σοφοκλέους Οἰκονόμου

Εἰς τὸ ἀρχεῖον περιεσώθησαν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ἀντιγράφῳ, πλεῖστα ἐπιστολαὶ τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου πρὸς διαφόρους κληρικούς (Γρηγόριον ε' πρόφην Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλον β' Ἱεροσολύμων, Δωρόθεον Ἀντιοχείας, Μαντινείας Θεοφάνη, Ναυπακτίας Ἀνθιμον, Χίου Γρηγόριον, Βηρυττοῦ Κύριλλον, Σύρου Ἀλέξανδρον κ.λ.),

ὡς καὶ λαϊκοὺς (Ἡλ. Τανταλίδην, Ἰω. Γεδεών, Ἰω. Κοκκῶνην, Νικηφόρον Καλογεράν, Ἀρμένην Βράϊλαν, Ἰω. Βαλέτταν, Νεόφυτον Παγίδα, Καλ. Καστόρχην, Ἰω. Βελούδον, Δωρόθεον Εὐελπίδην, Μ. Παρανίκαν, Ἰω. Σακελλίωνα, Μ. Βρετόν, Παῦλον Λάμπρον, ἀκαδημίαν Πετροπούλεως, τὸν ἐν Κοπεγχάγῃ φιλέλληνα Ἰω. Πῖον καὶ ἄλλους). Ἀξία ἰδίως προσοχῆς εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Παιδείας Χ. Χριστόπουλον ἀπὸ 7 Ἰουν. 1867 (καὶ 1 Ἰουλίου 1867) δι' ἧς ὑποβάλλει τὰς σκέψεις του σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπόφασίν του διὰ τὴν σύστασιν τοῦ παλαιογραφικοῦ καθιδρύματος, δι' ἣν καὶ τὸν συγκαίρει.

Εἰς τὸ ἀρχεῖον σώζονται διάφοροι ἐπιστολαὶ πρὸς Σοφ. Οἰκονόμον, καὶ δὴ: 17 ἐπιστολαὶ πατριαρχῶν, ἐν πρωτογράφῳ, δι' ὧν συλλυποῦνται αὐτὸν διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἢ καὶ εὐχαριστοῦν καὶ συγκαίρουν δι' ἀποστολὴν συγγραμμάτων. 35 ἐπιστολαὶ Δωροθέου Εὐελπίδου (1862-1874) καὶ 12 Κωνσταντίνου Παπαδοπούλου Ὀλυμπίου (1838-1863), εἰς πρωτόγραφα, ἀναφερόμεναι ἰδίως εἰς σύγχρονα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἐπίσης ἐπιστέλλουν πρὸς αὐτὸν διάφοροι διακεκριμένοι ἄνδρες, ὡς οἱ Ἡλίας Τανταλίδης, Αἰμ. Τυπάλδος (ἰταλιστὴ), Ἀν. Βυζάντιος, Σ. Α. Βυζάντιος, Ἰω. Σακελλίων, Κ. Σάθας, Π. Βράϊλας, Α. Βλαστός, Σ. Βλαστός, Ν. Παγίδας, Γ. Δεστούνης, Ἀλ. Λυκοῦργος, Ἰω. Μαῦρος, Κ. Εὐθυβούλης, Εὐστ. Κλεόβουλος, Ἰω. Μάμουκας, Φρ. Μουλλάχιος, Ἰω. Πῖος, Γ. Τυπάλδος Κοζάκης, Δ. Σεμιτέλος, Ἰω. Βούρος, Παρθένιος καθηγούμενος Πάτμου, Ἱερόθεος προηγούμενος Μεγ. Σπηλαίου, Γ. Μαυροκορδάτος (μεθ' ἱστορικοῦ σημειώματος περὶ Μαυροκορδάτων) καὶ ἄλλοι.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐπιστολὴ ἐκ Κοπεγχάγης ἀπὸ 27 Αὐγ. 1863 τοῦ Τιμολέοντος Φιλήμονος, ὅστις μεταβάς εἰς Κοπεγχάγην ὡς γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς τῆς μεταβάσεως ἐκεῖ, ἵνα προσφέρῃ τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον Α', γράφει μ. ἄ.: «Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἡμῶν ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ πολλῶν ἀρετῶν πνευματικῶν, ὑπὲρ πάντα δὲ κέκτηται καρδίαν ἀγαθὴν καὶ πνεῦμα εὐθύτητος, εἶναι χαρίεις καὶ προσηγῆς καὶ ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα οἷον ἐγένετο Ἑλληὴν τέλειος».

Ἐπίσης διεσώθησαν πρωτόγραφα ἐκδοθέντων ἢ καὶ ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου καὶ πολλὰ σημειώματα καὶ ἀντίγραφα ἐκ βιβλιοθηκῶν. Ἀξία ἰδίως μνείας εἶναι μελέτη περὶ τῶν ἐν τοῖς πάλαι ἰχθυογράφων, ἣτις ἀσφαλῶς θὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀρτισυστάτου ἰχθυολογικοῦ ἰνστιτούτου.

Χειρόγραφα δὲ πραγματευόμενα περὶ ἱατρικῶν θεμάτων παρεδόθησαν πρὸς μελέτην εἰς τὸν συνάδελφον κ. Ἀρ. Κούζην.

Εἰς τὸ ἀρχεῖον σώζεται καὶ χειρόγραφον ἔργον τοῦ Στεφάνου Οἰκονόμου (1786-1831), ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Στοιχεῖα Φυσικῆς Ἱστορίας» (1811), πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐν Σμύρῃ φιλολογικοῦ γυμνασίου, ὅπου ἐδίδασκεν.

II. ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

Εἰς τὸ ἀρχεῖον περισώθησαν πολλὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἀντιγράφῳ, ἀλληλογραφία διαφόρων διακεκριμένων ἀνδρῶν, διάφορα ἀντίγραφα ἐκ διαφόρων βιβλιοθηκῶν, συλλεγέντα ἐπιμελείᾳ Σοφ. Οἰκονόμου, διάφοροι μελέται καὶ σημειώματα.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔγγράφων εἶναι τὰ ἑξῆς:

α'. Πρωτόγραφα ἐπισήμων ἔγγράφων τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως:

α'. Προκήρυξις τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας ἐκ Τριπόλεως (27 Ἀπριλ. 1822), μετὰς ὑπογραφῆς τοῦ προέδρου Ἀσημάκη Φωτῆλα καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν, ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς συμπολίτας καὶ ἀνακοινοῦσα διορισμὸν διδασκάλου διὰ τὰ ἑλληνικὰ καὶ μαθηματικὰ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου Δανιὴλ Γεωργοπούλου. Εἶναι τῷ ὄντι ἀξιοθαύμαστος ἢ ἐν μέσῳ τόσον ἐξαιρετικῶν συνθηκῶν πρόνοια καὶ ἐκτίμησις τῆς γερουσίας διὰ τὴν παιδείαν. «Ἡ παιδεία, λέγει τὸ ἔγγραφο, εἶναι τόσον ἀναγκαῖα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λογικοῦ του ὅσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ τροφή διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς του... ὀφείλομεν διὰ τοῦτο νὰ περιποιηθῶμεν τὴν παιδείαν... Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ δεινὰ τῆς ἀμαθείας καὶ διὰ νὰ φανῶμεν ἄξιοι ἀπόγονοι τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνος ἔχομεν ἀνάγκην τῶν φώτων. Προθυμήθητε λοιπὸν παῖδες Ἑλλήνων νὰ συνδράμητε ὅση δύναμις διὰ νὰ ἀνακαλέσωμεν τὰς Μούσας εἰς τὴν παλαιὰν ἐστίαν των, μάλιστα δὲ ὅσοι κατὰ τὴν παροῦσαν ἀναγέννησιν τῆς Πατρίδος ἔχετε καλὴν τύχην νὰ ὀνομάζεσθε πατέρες. Μὴν ἀμελήσητε τὴν παιδείαν τῶν ἀγαπητῶν σας τέκνων, ἀρρένων καὶ θηλέων· μὴν ἀγωνίζεσθε διὰ νὰ τοὺς ἀφήσετε κληρονομίαν χρημάτων, ἀλλὰ δαπανήσετε μετὰ χαρᾶς τὰ εὐαπόβλητα χρήματα διὰ νὰ τοὺς προμηθεύσητε τὸν ἀληθῆ καὶ ἄσυλον θησαυρὸν τῆς παιδείας καὶ νὰ τὰ ἀποκαταστήσετε ἄξια τέκνα τῆς Ἑλλάδος... Στείλετέ τα λοιπὸν εἰς τὰ σχολεῖα διὰ νὰ γένωσιν εὐσεβεῖς, τίμιοι καὶ ἐνάρετοι πολῖται· ἄλλο δὲν θὰ ἐξοδεύσετε παρὰ διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ ζωοτροφίαν των καὶ διὰ τὰ βιβλία των. Λοιπὸν κάμετε τὸ χρέος σας διὰ νὰ σᾶς τ' ἀντιπληρώσουν καὶ αὐτὰ εὐγνωμόνως εἰς τὸ γῆρας σας». Ἡ προκήρυξις αὕτη προσεφέρθη εἰς τὸν Σοφ. Οἰκονόμον ὑπὸ Π. Κροκιδᾶ ἐκ Γυθείου «φιλίας ἔνεκεν».

β'. Τὸ πρωτόγραφον τῆς γερουσίας δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐκ Βραχωρίου, ἀπὸ 25 Φεβρ. 1822, ἀναφερόμενον εἰς τοποθετήσεις ἱεραρχῶν καὶ δὴ τοῦ πρόφην Ἄρτης Πορφυρίου εἰς ἀρχιεπίσκοπον τῆς δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἐδημοσιεύθη εἰς Κ, Οἰκονόμου, Τὰ σωζόμενα ἐκκλησ. συγγράμματα, 2, 21.

γ'. Πρωτόγραφον τῆς γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐκ Μεσολογίου, ἀπὸ 8 Ἀπριλ. 1822, πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἑλληνικῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, κύριον Πορφύριον εἰς Ἀνατολικόν, δι' οὗ ζητεῖται «τὰ μοναστήρια τῆς ἐπικρατείας νὰ συνεισφέ-

ρωσιν ἀμέσως τὴν ποσότητα γροσίων πενήντα χιλιάδων, τὰ ὅποια νὰ διαμεριστοῦν εἰς καθ' ἓν κατὰ τὴν κατάστασίν των». (Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἀναφέρεται εἰς Κ. Οἰκονόμου ἔ. μ. 2, 14, σημ. α').

δ'. Πρωτόγραφον ἐγγράφου τοῦ ὑπουργείου τῆς θρησκείας, φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ τότε ὑπουργοῦ Ἰωνᾶ, ἐπισκόπου Δαμαλῶν, μετὰ τὴν σφραγίδα του, ἐκ Ναυπλίου, ἀπὸ 6 Ἰουν. 1825, δι' οὗ ἐντέλλεται ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Ἄρτης νὰ τελεσθοῦν «δημόσια μνημόσυνα ὑπὲρ ἀναπαύσεως καὶ συγχωρήσεως τῶν μακαρίων ψυχῶν τῶν εὐκλεῶς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων εἰς τὴν κατὰ τὸ Μανιάκι συγκροτηθεῖσαν ἐσχάτως μάχην». (Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἀναφέρεται εἰς Κ. Οἰκονόμου, ἔ. μ. 2, 39, σημ. α').

ε'. Ἀντίγραφον ἐγγράφου 62 κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμόνος ἐκ Μυστρᾶ, ἀπὸ 21 Μαΐου 1825, δι' οὗ οὗτοι διαδηλοῦν ὅτι εἶναι «πρώτης ἀνάγκης νὰ συνταχθῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, κατὰ τὰς αὐτὰς συνταγματοβασίλικὰς βάσεις» καὶ ὀρίζουν ἐπιτροπὴν δι' ἐκλογὴν ἀξίου τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ «τῶν βασιλικῶν ἢ λαμπρῶν οἰκογενειῶν τῆς Εὐρώπης».

ς'. Ὁ πρῶν Μεσημβρίας Σαμουὴλ στέλλει πρὸς τὸν Κ. Οἰκονόμου ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Καποδιστρίου «πρὸς τὸν παναγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην», ἀπὸ 23 Σεβρίου 1830, δι' ἧς παρακαλεῖται οὗτος νὰ βοηθήσῃ εἰς περιστολὴν τῆς κρατουμένης ἀταξίας καὶ θεραπείαν τῶν δεινῶν, ὡς καὶ τῶν πολυπληθῶν δυστυχημάτων, «τὰ ὅποια συνεπάγεται ἐξ ἀνάγκης ὁ μακρὸς πόλεμος» καὶ ἄτινα «δὲν ἄφησαν ἀνεπιδέκτον μῆτε αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν». Ἰδιαιτέρως δὲ τονίζει «τὸ δαιμόνιον τοῦ νεωτερισμοῦ, τὸ ὁποῖον φλογίζει μάλιστα τὰς κεφαλὰς τῶν νεαζόντων, καὶ τὸ ἐλεεινότερον τὴν ἐπιθυμίαν τινῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τοῦ νὰ ἐμβάλωσιν ἑαυτοὺς εἰς πολιτικὰ πράγματα, ἀλλότρια τοῦ ὑψηλοῦ των ἐκκλησιαστικοῦ ἐπαγγέλματος».

β'. Ἀλληλογραφία ἄλλων προσωπικοτήτων.

Ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν Κ. καὶ Σ. Οἰκονόμου, περιεσώθη εἰς τὸ ἀρχεῖον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, καὶ ἡ ἐν πλείστοις ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς. Αἱ ἀξιολογώτεραι τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἶναι αἱ ἐξῆς:

α'. Τρεῖς αὐτόγραφοι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ, ἦτοι: μία ἐκ Παρισίων, ἀπὸ 28 Αὐγ. 1815, πρὸς τὸν ἐν Μασσαλίᾳ Πέτρον Σκυλίτζην Ὀμηρίδην, πρὸς τὸν ὁποῖον στέλλει αἰτηθέντα βιβλία μετὰ λογαριασμοῦ καὶ τῷ συνιστᾷ ὑπέικων εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν γονέων του νὰ στείλῃ τὴν εἰκόνα του «ὡς παρηγορίαν τοῦ μακροσμοῦ», ἀλλὰ «γυμνὴν ἀπὸ λέξεις ἢ φράσεις ἰδικίας», διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ οὕτω «πᾶσαν ὑποψίαν μεγαλαυχίας». Δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ὁ Κοραΐς πρὸς τὸν Κ. Οἰκονόμον, ἀπὸ 11 Ἰουν. 1816, στέλλει λογαριασμὸν πεμπομένων βιβλίων καὶ τὸν συμβουλεύει, ἀφοῦ τελειώσῃ ὁ ἀδελφός του Στέφανος τὰς ἐν Μασσαλίᾳ ἰσοῦδάς του, νὰ τον στείλῃ εἰς

Montpellier πρὸς σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς καὶ ἀφοῦ τὴν διδασχθῆ ἔντελῶς νά τον στείλῃ εἰς Παρισίους δι' ἓνα μόνον χρόνον. Εἰς τρίτην τέλος ἐπιστολὴν τοῦ Κοραῆ ἐκ Παρισίων, ἀπὸ 6 Αὐγ. 1821, πρὸς τὸν ἐν Πίσῃ Μιχαὴλ Σχινᾶν, ὅστις τοῦ ἐζήτησε συστατικὴν ἐπιστολήν, «ποῖαν καὶ πρὸς ποῖον, λέγει, δὲν ἀταλαμβάνω»· τῷ ἀπαντᾷ «σπούδασε μὲ τὴν δεῖξιν τῶν καρπῶν νά γίνῃς αὐτοσύστατος».

β'. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθανασίου Παρίου πρὸς τὸν «σοφώτατον ἰατρῶν Διαμαντὴν Κοραῆν», ἀνευ ἡμερομηνίας, εἰς ἣν ἐλέγχει τοῦτον διὰ τὰς κατὰ τῆς νηστείας ἀπόψεις του.

γ'. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Νεοφύτου Δούκα πρὸς Θεοφάνη Σιατιστέα, ἀπὸ 25 Αὐγ. 1840, εἰς τὴν ὁποῖαν τονίζει τὴν ἀνάγκην ἰδρύσεως ἱερατικοῦ σχολείου.

δ'. Ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν δύο ἐπιστολῶν τοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ (διατελέσαντος ἐφόρου τῆς βιβλιοθήκης) πρὸς τὸν Κ. Οἰκονόμον, εἰς τὸ ἀρχεῖον περιεσώθησαν 5 ἔτι ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Σχινᾶ, ὧν 3 πρὸς Νεόφυτον Δούκαν (1836, 1941, 1844), μία πρὸς Χαραλάμπην Ὀλύμπιον (1837) καὶ μία πρὸς Λεόντιον Ἀναστασιάδην (1835). 18 ἐπιστολαὶ πρὸς Μιχαὴλ Σχινᾶν, αἱ πλεῖσται αὐτόγραφοι, ὧν 12 ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα (1843-8), (1 Παΐσιου Σηλυβρίας [1817], 1 Φρασιλλῆ [1833], 2 Χαραλάμπους Ὀλυμπίου [1837], ὧν ἡ β' μετὰ ποιήματος, 1 Λέοντος Ἀναστασιάδου [1843], 1 Γεωργίου Φιλοπατρίδου [1857]. Ἐπίσης περιεσώθησαν ποιήματα τοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ, σतालέντα εἰς τὸν Σοφ. Οἰκονόμον τὸ 1871 ὑπὸ τοῦ γυναικαδέλφου τοῦ Σχινᾶ. Ἐποιήθησαν ἐν Βουκουρεστίῳ.

ε'. Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ πρώην Μεσημβρίας καὶ τότε διδασκάλου τῆς ἐν Ξηροκρήνη σχολῆς τοῦ γένους Σαμουήλ, ὧν μία ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην Γρηγόριον (1840) καὶ ἑτέρα αὐτόγραφος πρὸς Κ. Εὐθυβούλῃν (1851).

ς'. Αὐτόγραφος ἐπιστολὴ Χίου Πλάτωνος πρὸς Κ. Ὀλύμπιον (1816).

Σώζονται ἐπίσης καὶ 11 ἐπιστολαὶ ἀνευ σαφοῦς ὀνομασίας τοῦ ἀποστολέως ἢ παραλήπτου, τόπου ἢ χρονολογίας.

γ'. Τὰ λοιπὰ χειρόγραφα.

Εἰς τὸ ἀρχεῖον περιεσώθησαν καὶ τὰ ἐξῆς χειρόγραφα, ὧν πολλὰ ἀνεκδότων ἔργων: Ἐκτενὴς ἱστορία τῆς νήσου Κυθῆρων (1823, ὑπὸ Ἰωάννου Μηκέλη).

Ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία.

Ἀρχαιολογικά (περὶ βεβηλώσεως καὶ ἀρπαγῆς ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων, ὑπὸ Ρωμαίων, Βυζαντινῶν, Γότθων κλπ.).

Μοναστηριακὴ ἀρχαιολογία μονῆς ἁγίας Λαύρας.

Βιογραφικὰ σχεδιάσματα ὑπὸ Δημητρίου Προκοπίου Μοσχοπολίτου (1821), ἥτοι

σύντομοι βιογραφίαι Εὐγενίου Ἀγχιάλου, Ἀθανασίου Νικομηδείας, Διονυσίου Ἐφέσου, Γρηγορίου Δέρκων, Δωροθέου Ἀδριανουπόλεως, Γρηγορίου ε΄ κλπ.

Σημείωμα περὶ Ἰγνατίου Οὐγγροβλαχίας καὶ λόγοι του.

Σύντομον βιογραφικὸν σημεῖωμα περὶ Πορφυρίου Ἄρτης.

Ἡλία Τανταλίδου περὶ Νικ. Λογίδου.

Ἡλία Τανταλίδου συναγωγῆ.

Μελετίου Συρίγου, λόγοι καὶ σημειώσεις.

Εὐγενίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας, ἐπιστολαί.

Βενιαμὴν Λεσβίου, ἀπολογία.

Μαξίμου Μουργουνίου, ἐπιστολὴ πρὸς Ἱερεμίαν Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀρσενίου Μονεμβασίας πρὸς πάπαν Παῦλον ε΄.

Σεργίου Μακραίου, ἐπιγράμματα.

Κατάλογος τῶν διακριθέντων ἐν Ρωσίᾳ Ἑλλήνων, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν.

Οἱ σχολαρχήσαντες μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, φιλόσοφοι καὶ γραμματικοί.

Περὶ τῶν ἐν Χίῳ διδαξάντων καὶ ὁ ἐναρκτήριος λόγος Κ. Βαρδαλάχου.

Χειρόγραφον τῆς ἐκδοθείσης ρητορικῆς Ν. Δούκα.

Μελετίου Πηγᾶ, ἐπιστολαὶ καὶ ὁμιλίαι.

Ἐκ κώδικος Νικολάου Κριτίου ἀνέκδοτα ἐκκλ. γράμματα καὶ πραγματεῖαι.

Κατάλογοι βιβλιοθηκῶν Χάλκης, Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Καίρου, ἀρχιεπισκοπῆς Κεφαλληνίας.

Στιχηρά, τροπάρια καὶ ὕμνολογήματα πρὸς Θεοτόκον.

Ἀντίγραφα χρυσοβούλλων, ἐγγράφων ἱερᾶς συνόδου καὶ ὑπουργείου.

Γράμματα συνοδικὰ ἐπὶ τῆς α΄ πατριαρχείας Γρηγορίου ε΄.

Εὐχὴ πατριαρχικὴ ὑπὲρ Σουλτάνου Μετζιτ Χάν (1854).

Ἀριστέας Φιλοκράτει.

Περὶ Ἰωαννίνων.

Περὶ τῆς ἐν Ὀδησῶ ἑλληνικῆς τυπογραφίας.

Διάφορα ἔγγραφα καὶ τίτλοι ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐν Νίζνῃ τῆς Ρωσσίας ἑλληνικὴν κοινότητα καὶ τὰ εἰς αὐτὴν χορηγηθέντα προνόμια.

Κῶδιξ Μ. Σπηλαίου.

Διοργανισμὸς τῆς ἱερᾶς συνόδου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου.

Νικηφόρου Θεοτόκη, λόγος εἰς Κυριακὴν Ὁρθοδοξίας.

Νικολάου Μαυροκορδάτου, διάλογος περὶ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ψόγος νικοτιανῆς.

Ἰδιαιτέρως δ' ἐνδιαφέρουν τὸ παρ' ἡμῖν λαογραφικὸν ἀρχεῖον τὰ ἐξῆς:

Γραμματική λακωνικής διαλέκτου (Συλλογή λέξεων και μετάφρασις των ως και καταρῶν λακωνικῶν).

Κυπριακοὶ γλωσσικοὶ ἰδιωτισμοί.

Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Γερμανοῦ φιλέλληνος συγγραφέως Θεοδώρου Κινδ (†1868) πρὸς Σοφ. Οἰκονόμον, παρ' οὗ ζητεῖ πληροφορίας καὶ βοήθειαν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐτοιμαζομένην συλλογὴν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, μὲ 2 τραγούδια Θετταλῶν ἐκ Τζαριτζάνης.

Θεσσαλικά ἄσματα.

Ἄμυνίου ψῆδαι δύο (Πάργα δυστυχῆς. Ἡ ἐλευθερία τῆς Ἰσπανίας 1819).

Ποιήσεις διάφοροι. Πλεῖστα ἄλλα σημειώματα.

Ἐπίσης περιεσώθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον διάφορα τιμητικὰ διπλώματα τοῦ Κωνστ. Οἰκονόμου, ἐν οἷς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ μεγάλου ἱεροκέρυκος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐπίσης περιεσώθη φύλλον χάρτου, ἐκ περιοδικοῦ πιθανώτατα, ἐν ᾧ παρέχονται πανομοιότυπα τῶν ὑπογραφῶν τοῦ Κοσμά Μπαλάνου, τοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου καὶ τοῦ C. Sawour, κατὰ συσχέτισιν τὴν ὁποῖαν δὲν ἐνόησα.

Ἐν τέλει ἀναφέρω δύο ἔγγραφα (ἐν ἀντιγράφῳ) τοῦ ὑπουργείου παιδείας (Σχινᾶ ὑπουργοῦντος) ἀφορῶντα εἰς τὸ πανεπιστήμιον.

Τὸ πρῶτον τούτων ἀπὸ 15 Δεκ. 1843 πρὸς τὸν πρύτανιν τοῦ πανεπιστημίου ἀναφέρει ὅτι ὁ ὑπουργὸς δις μεταβὰς εἰς τὸ πανεπιστήμιον πρὸς ἀκρόασιν τοῦ χημικοῦ μαθήματος εὔρε «τὴν μὲν καθέδραν τοῦ καθηγητοῦ ἔρημον, τοὺς δὲ συνελθόντας εἰς τὴν ρητὴν ὥραν ἀκροατὰς χαιρόντας καὶ δυσανασχετοῦντας. . . Στυγνάζοντες οὖν ἡμεῖς ἐπὶ τούτῳ, ἐγνωμεν ἐπιστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. . . ἐπαξιούντες ἵνα μετὰ τὸ φροντίσαι συντόμως ἀπαντήσητε ἡμῖν, ἀναγγέλλοντες τὴν ἔκβασιν τῶν φροντισθέντων, διότι οὐ δεχόμεθα ἵνα ἡ μέμρις ἀνατρέχη μέχρως ἡμῶν, ὡς ὀλιγορῶντων τοῦ δέοντος καὶ τοῦ κατὰ νόμον».

Τὸ δ' ἕτερον ἔγγραφον ἀπὸ 1 Φεβρ. 1844 ἀναγράφει: «Προσκληθέντες παρ' ὑμῶν, Κύριε πρύτασι, ἵνα παρευρεθῶμεν εἰς τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἱερὰν τελετὴν κατὰ τὴν αἰδεσιμωτάτην τῶν τριῶν θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας ἱεραρχῶν σύναξιν, ἐσπεύσαμεν ὄρθρου βαθέος, ἀγαλλομένῳ ποδί. . . ἀλλὰ πόση κατῆφεια ἡμᾶς περιέθλιπεν. . . ἐνθυμουμένους τὸν ὄλον ἀριθμὸν τῶν τοῦ πανεπιστημίου καθηγητῶν, βλέποντες δὲ μόνον τὸ ἐλάχιστον καὶ οὐδὲ τὸ τέταρτον μέρος αὐτῶν συναχθὲν εἰς τὴν εὐαγῆ πανήγυριν. Ἀλλὰ σήμερον πρὸς ὑμᾶς, Κύριε πρύτασι, γράφοντες, τῶν τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἀπολειφθέντων καθηγητῶν τὸν τρόπον οὐκ ἐπαινοῦμεν».

Οὐδένα, νομίζω λανθάνει ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀρχείου τούτου, εἰς τὸ ὅποιον περιέ-

χονται περισπούδαστα χειρόγραφα τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἀνδρὸς ἐπιφανεστάτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνήκει πᾶσα ἐκτίμησις, ἀνεξαρτήτως τῆς συμφωνίας ἢ οὐ πρὸς τὰς ἄγαν συντηρητικὰς ἀρχάς του, ὡς καὶ ἄλλων ἐξαιρέτων προσωπικοτήτων.

Εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι διεβληνέω τὸ φρόνημα τῆς Ἀκαδημίας ἐκφράζων θερμότητα εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐλλόγιμον πρεσβευτὴν κύριον Ἀλέξιον Πάλην, δισέγγονον τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, διότι παρεχώρησε πρὸς μελέτην τὸ πολυτίμον τοῦτο ἀρχεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ προχείρως ἐταξινόμησεν.

Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ Ἀκαδημία ἤθελε θεωρήσει εὐκταίαν τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πολυτίμου τούτου ἀρχείου, ὁ κ. Πάλης θὰ ἦτο, ὡς μοὶ ἐδήλωσε, διατεθειμένος νὰ τὸ δωρήσῃ εἰς αὐτήν, ὅπως ἐδώρησε προηγουμένως καὶ ἄλλα χειρόγραφα, περὶ τῶν ὁποίων ἀνέφερα προηγουμένως, ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους πρὸς ἀσφαλῆ διαφύλαξιν αὐτοῦ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Κ. Τριανταφυλλόπουλος λαβὼν τὸν λόγον ἠὲχαρίστησε καὶ αὐτὸς τὸν κ. Πάλην καὶ ἐξέφρασε τὴν βεβαιότητα ὅτι εὐγνωμόνως θὰ δεχθῆ ἡ Ἀκαδημία τὴν δωρεὰν τοῦ πολυτίμου ἀρχείου*.

ΜΟΥΣΙΚΗ.— Περὶ τῆς ἐναρμονίσεως τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων, ὑπὸ *Μαν. Καλομοίρη*.

Ἐνόμισα σκόπιμον νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν μερικὰς σκέψεις μου σχετικὰς μὲ τὴν ἐναρμόνισιν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν καὶ γενικώτερον τῆς Ἑλληνικῆς λαϊκῆς μελωδίας καὶ νὰ ἐκθέσω τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξα ὕστερα ἀπὸ πολυετῆ μελέτην καὶ παρακολούθησιν τοῦ δημόδου μέλους ὅχι τόσον ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐπιπέδου ὅσον κυρίως ἐπὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρμονικῆς καὶ συνηχητικῆς γραμμῆς εἰς τὴν δημιουργικὴν ἀνάπλασιν καὶ διαμόρφωσίν του.

Καὶ ἐν πρώτοις προβάλλεται τὸ ἐρώτημα, ἐπιδέχεται ἀρμονίαν συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς Δυτικῆς μουσικῆς τὸ Ἑλληνικὸν λαϊκὸν μέλος; Πολλοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν δημοτικὸν τραγοῦδι ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν του δὲν ἐπιδέχεται

* Ὁμοφώνῳ ἀποφάσει τῆς Συγκλήτου καὶ τῆς Ὀλομελείας τῆς Ἀκαδημίας ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ δωρεὰ τοῦ ἀρχείου, τὰ ἔγγραφα τοῦ ὁποίου ἐποθετήθησαν μετὰ τῶν προδωρηθέντων ἐν εἰδικῇ βιβλιοθήκῃ, φεροῦσα τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀρχεῖον Κωνσταντίνου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμων τῶν ἐξ Οἰκονόμων. Δωρεὰ Ἀλ. Πάλη.